

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Ymchwiliad gorfodi safonau: Adroddiad a hysbysiad penderfynu terfynol

Lluniwyd yr adroddiad terfynol hwn yn unol ag adran 73 ac adran 74 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Cynhaliwyd yr ymchwiliad i amheuaeth o fethiant i gydymffurfio â safonau a bennir gan Weinidogion Cymru yn unol ag adran 71 ac Atodlen 10 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Gweinidogion Cymru

Rhif achos: CS1044 a CS1064

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Cefndir

Prif nod Comisiynydd y Gymraeg, sefydliad annibynnol a grëwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011, yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn trwy ddwyn sylw at y ffaith fod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru, trwy osod safonau ar sefydliadau, a thrwy reoleiddio cydymffurfiaeth â Mesur y Gymraeg. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at sefydlu hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Bydd dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru;
- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Manylion cyswllt

- Ffôn: 0345 6033 221
 - E-bost: post@cyg-wlc.cymru
 - Gwefan: Comisiynydd y Gymraeg
 - Post: Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5–7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd
CF10 1AT
-

Cyd-destun deddfwriaethol

Rhan 4 Mesur y Gymraeg

- Mae Rhan 4 Mesur y Gymraeg yn gosod fframwaith cyfreithiol er mwyn gosod dyletswydd ar rai sefydliadau i gydymffurfio ag un neu fwy o safonau mewn perthynas â'r Gymraeg. Gelwir sefydliadau sy'n ddarostyngedig i safonau yn 'bersonau perthnasol'. Ceir safonau yn y meysydd canlynol:

 - cyflenwi gwasanaethau;
 - llunio polisi;
 - gweithredu;
 - hybu;
 - cadw cofnodion.
- Mae'r dyletswyddau sy'n deillio o'r safonau'n golygu bod rhaid i bersonau perthnasol beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg, ac y dylent hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg.
- Mae hysbysiadau cydymffurfio a roddir i bersonau perthnasol gan y Comisiynydd dan Ran 4 Mesur y Gymraeg yn pennu'r safonau penodol y mae'n ofynnol cydymffurfio â hwy, ynghyd â'r diwrnodau oddi ar bryd y mae'n ofynnol cydymffurfio â'r safonau hynny neu gydymffurfio â'r safonau hynny mewn modd penodol ('diwrnodau gosod'). Bydd copïau ar wefan y Comisiynydd o'r hysbysiadau cydymffurfio sydd mewn grym.
- Tra bydd hysbysiad cydymffurfio sy'n benodol i berson perthnasol mewn grym, bydd yn ofynnol iddo gydymffurfio â'r safonau a bennwyd ynddo.

Rhan 5 Mesur y Gymraeg

- v. Mae Rhan 5 Mesur y Gymraeg yn rhoi swyddogaethau rheoleiddiol statudol i'r Comisiynydd er mwyn sicrhau bod personau perthnasol yn cydymffurfio â'u dyletswyddau. Gall dyletswyddau gynnwys cydymffurfio â safonau'r Gymraeg (fel y nodir uchod), ac hefyd ofyniadau a osodir ar bersonau gan y Comisiynydd yn unol ag adran 77 Mesur y Gymraeg yn sgil methiant i gydymffurfio â gofyniad perthnasol. Mae Polisi Gorfodi'r Comisiynydd yn rhoi cyngor a gwybodaeth ynghylch sut y bydd y Comisiynydd yn arfer y swyddogaethau rheoleiddiol hynny.
- vi. Y swyddogaethau rheoleiddiol sy'n deillio o Ran 5 Mesur y Gymraeg yw:
- ystyried ai i ymchwilio ai peidio os gwneir cwynion ynghylch ymddygiad personau perthnasol;
 - ymchwilio i amheuson o fethiant gan bersonau perthnasol i gydymffurfio â dyletswyddau, dyfarnu ar ymchwiliadau a llunio adroddiadau ar ymchwiliadau;
 - ystyried ai i weithredu ymhellach (drwy roi argymhellion neu gyngor) ai peidio os yw ymchwiliad yn canfod na fu methiant i gydymffurfio;
 - cymryd un o'r tri cham isod os yw ymchwiliad yn canfod y bu methiant i gydymffurfio:
 - peidio â gweithredu ymhellach;
 - gwneud un neu fwy o'r pethau a ganlyn:
 - ei gwneud yn ofynnol i'r person perthnasol baratoi cynllun gweithredu at y diben o atal y methiant rhag parhau neu gael ei ailadrodd;
 - ei gwneud yn ofynnol i'r person perthnasol gymryd camau at y diben o atal y methiant rhag parhau neu gael ei ailadrodd;
 - rhoi cyhoeddusrwydd i fethiant y person perthnasol i gydymffurfio â'r gofyniad perthnasol;
 - ei gwneud yn ofynnol i'r person perthnasol roi cyhoeddusrwydd i'r methiant i gydymffurfio â'r gofyniad perthnasol;
 - gosod cosb sifil ar y person perthnasol.
 - gwneud un neu fwy o'r pethau a ganlyn:
 - rhoi argymhellion i'r person perthnasol neu i unrhyw berson arall;
 - rhoi cyngor i'r person perthnasol neu i unrhyw berson arall;
 - ceisio ymrwymo mewn cytundeb setlo gyda'r person perthnasol.
 - gwneud ceisiadau i lys sirol am orchmynion llys i orfodi cydymffurfiaeth;
 - cydymffurfio â dyletswyddau sy'n deillio o apelau i Dribiwnlys y Gymraeg a cheisiadau am adolygiadau gan y Tribiwnlys;
 - llunio dogfen polisi gorfodi;
 - creu a chynnal cofrestr camau gorfodi.
- vii. Bydd y Comisiynydd yn dilyn y prosesau statudol gofynnol wrth arfer ei swyddogaethau rheoleiddiol.
- viii. Mae Polisi Gorfodi'r Comisiynydd yn cynnwys gwybodaeth lawn ynghylch y ffordd y bydd y Comisiynydd yn arfer ei swyddogaethau rheoleiddiol dan Ran 5 Mesur y Gymraeg.
-

Cynnwys

1	Cylch gorchwyl	1
2	Y dystiolaeth a gymerwyd yn ystod yr ymchwiliad	3
3	Cydymffurfiaeth â safon 87: Aseiad, canfyddiadau a dyfarniad	7
	Hysbysiad penderfynu	11

1 Cylch gorchwyl

Amheuaeth o fethiant i gydymffurfio â safonau'r Gymraeg

- 1.1 Ar 30/08/2022 a 4/10/2022 derbyniais gwynion gan ddau aelod o'r cyhoedd. Roedd y cwynion yma yn bodloni amodau adran 93 Mesur y Gymraeg, ac felly'n gwynion dilys.
- 1.2 Roedd y ddau aelod o'r cyhoedd yn anfodlon bod y cyhoeddiadau ar orsaf trenau Bangor yn Saesneg yn unig.

Cadarnhau cyfrifoldeb am y gwasanaeth perthnasol

- 1.3 Ysgrifennodd fy swyddogion at Weinidogion Cymru ar 05/09/2022 ac ar 10/10/2022 er mwyn cadarnhau ai Gweinidogion Cymru oedd yn gyfrifol am y gwasanaeth y cwynwyd amdano.
- 1.4 Derbyniwyd ymatebion gan Weinidogion Cymru yn derbyn cyfrifoldeb am y mater y cwynir amdano ar 26/09/2022 ac ar 24/10/2022.
- 1.5 Wrth gadarnhau cyfrifoldeb fe ddarparodd y sefydliad wybodaeth sy'n esbonio bod y rhan fwyaf o gyhoeddiadau yng ngorsaf Bangor yn cael eu gwneud gan yr aelod staff sy'n bresennol yn swyddfa platfform yr orsaf. Fe esboniodd Gweinidogion Cymru nad yw bob amser yn bosib cael aelod o staff dwyieithog yn y gorsaf hyn. Fe wnaethant esbonio hefyd mai prin yw'r cyhoeddiadau gweledol a sain CIS mewn gorsafod rhwng Caergybi, Cyffordd Llandudno a'r Fflint ar hyn o bryd. Fe wnaethant esbonio bod y feddalwedd yn gwbl ddwyieithog, ond bod y caledwedd yn hen iawn ac nad ydynt yn gallu delio gyda'r feddalwedd ddwyieithog.
- 1.6 Fe wnaethant hefyd esbonio eu bod yn uwchraddio'r asedau ar hyd Prif Linell Arfordir Gogledd Cymru, gyda chyllideb a rhaglen waith yn dechrau i adnewyddu systemau CIS ar gyfer Gogledd Cymru fel rhan o'u cynllun gwella gorsafod. Fe wnaethant esbonio y bydd hyn yn sicrhau bod cyhoeddiadau diogelwch a chyrchfannau cwbl ddwyieithog a chywir.
- 1.7 Ni wnaeth Gweinidogion Cymru ddarparu amserlen ar gyfer y gwaith yma.

Safonau perthnasol

- 1.8 Mae Gweinidogion Cymru dan ddyletswydd i gydymffurfio â'r safon isod, ac roedd dan ddyletswydd i wneud hynny ar y dyddiadau sy'n berthnasol i'r cwynion:

Safon 87

Pan fyddwch yn cyhoeddi neges dros system annerch gyhoeddus, rhaid ichi wneud y cyhoeddiad hwnnw yn Gymraeg, ac os yw'r cyhoeddiad yn cael ei wneud yn Gymraeg ac yn Saesneg, rhaid i'r cyhoeddiad gael ei wneud yn Gymraeg yn gyntaf.

Rhaid cydymffurfio â safon 87 ymhob amgylchiad, ac eithrio

- pan fo'r neges dros system annerch gyhoeddus yn cael ei chyhoeddi tu allan i Gymru.
- Cyhoeddiadau Twnnel Brys

Rhaid cydymffurfio â'r safon hon mewn perthynas â negeseuon Cymraeg drwy gyfrwng y system wybodaeth i deithwyr BTROS ar drenau gwasanaeth Cymru a'r Gororau erbyn 1 Ebrill 2025; a negeseuon argyfwng cyfrwng Cymraeg byw ar system gwybodaeth i deithwyr a chwsmeriaid (h.y. negeseuon ar drenau a mewn gorsafoedd trên) erbyn 1 Ebrill 2022.

Dyddiad gosod: 30/03/2016

Penderfyniad i ymchwilio

- 1.9 Ar sail yr uchod, penderfynais gynnal ymchwiliad dan adran 71 Mesur y Gymraeg er mwyn penderfynu a fu methiant gan Weinidogion Cymru i gydymffurfio â'r safon a nodwyd. Rhoddais hysbysiad o'r penderfyniad i ymchwilio, ac o'r cylch gorchwyl arfaethedig, i Weinidogion Cymru ar 23/11/2022.
- 1.10 Rhoddais hysbysiad o gylich gorchwyl terfynol yr ymchwiliad i Weinidogion Cymru ar 12/12/2022. Gellir gweld y cylch gorchwyl terfynol fel atodiad i'r adroddiad hwn.

2 Y dystiolaeth a gymerwyd yn ystod yr ymchwiliad

Hysbysiad tystiolaeth

- 2.1 Ar 12/12/2022, rhoddais hysbysiad tystiolaeth i Weinidogion Cymru. Roedd yr hysbysiad tystiolaeth yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru ddarparu'r dystiolaeth ganlynol:

Gwybodaeth a dogfennau

1. A ydych chi'n derbyn honiadau yr achwynwyr bod cyhoeddiadau sain ar orsaf rheilffordd Bangor yn Saesneg yn unig?
2. A yw cyhoeddiadau byw ac wedi eu recordio yn cael eu gwneud yn Gymraeg ar orsaf rheilffordd Bangor fel arfer? Eglurwch eich ateb.
3. A yw cyhoeddiadau sain gan Drafnidiaeth Cymru ar orsafoedd rheilffordd eraill yng Nghymru yn cael eu gwneud yn ddwyieithog gyda'r Gymraeg yn gyntaf?
4. A oes unrhyw gynlluniau ar waith i sicrhau y bydd cyhoeddiadau byw ac wedi eu recordio yn cael eu gwneud yn Gymraeg gan Drafnidiaeth Cymru ar orsafoedd rheilffordd?
5. Eglurwch pa drefniadau sydd mewn lle i sicrhau eich bod yn cydymffurfio gyda safon 87 mewn gorsafoedd rheilffordd gan gynnwys unrhyw ganllawiau neu hyfforddiant i staff.
6. Darparwch unrhyw wybodaeth neu dystiolaeth ychwanegol yr ydych am i'r Comisiynydd ei ystyried wrth ddyfarnu ar eich cydymffurfiaeth â safon 87.
7. Darparwch gopi o unrhyw bolisi, gweithdrefn, canllaw neu ddogfen arall yr ydych am i'r Comisiynydd ei ystyried wrth ddyfarnu ar eich cydymffurfiaeth â safon 87.

- 2.2 Mewn ymateb, derbyniais dystiolaeth gan Weinidogion Cymru ar 16/01/2023.

- 2.3 Ystyriais yr holl wybodaeth a gyflwynwyd mewn ymateb i'r hysbysiad tystiolaeth.

Y dystiolaeth a dderbyniwyd

- 2.4 Gofynnwyd i Weinidogion Cymru a oeddynt yn derbyn honiadau'r achwynwyr bod cyhoeddiadau sain ar orsaf reilffordd Bangor yn uniaith Saesneg. Fe esboniodd Gweinidogion Cymru eu bod yn derbyn yr honiad.
- 2.5 Gofynnwyd i Weinidogion Cymru a oedd cyhoeddiadau byw a recordiwyd fel arfer yn cael eu gwneud yn Gymraeg ar orsaf reilffordd Bangor. Fe esboniodd

Gweinidogion Cymru bod y mwyafrif o gyhoeddiadau yng ngorsaf Bangor yn cael eu gwneud gan yr aelodau staff sy'n bresennol yn swyddfa plattform yr orsaf ar hyn o bryd.

- 2.6 Fe wnaethant esbonio hefyd bod Sgriniau Gwybodaeth Cwsmeriaid (CIS) cyhoeddiadau gweledol a sain mewn gorsafoedd rhwng Caergybi, Cyffordd Llandudno a Fflint yn brin o ddarpariaeth ddwyieithog.
- 2.7 Yn ôl ymateb Gweinidogion Cymru mae'r meddalwedd y tu ôl i'r caledwedd yn gwbl ddwyieithog (Worldline LICC) ond mae oes y caledwedd wedi dod i ben. Fe wnaethant esbonio bod yr asedau hyn dros 20 oed a'u bod yn broblematic o ran arddangos cynnwys dwyieithog
- 2.8 Wrth gyflwyno'r ymateb fe wnaeth Gweinidogion Cymru esbonio ei bod yn fwy diogel ar hyn o bryd i gyhoeddiadau gael eu gwneud ar lafar gan aelod o staff sy'n bresennol yn yr orsaf, yn enwedig os oes angen cyfleu gwybodaeth heb ei gynllunio ynglŷn â newidiadau gwasanaeth yn gyflym.
- 2.9 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru nad yw bob amser yn bosib cael aelod dwyieithog o staff yn y gorsafoedd hyn ac nid yw pob gorsaf ar y llwybr yma'n cael ei staffio. Y prif orsafoedd gyda phresenoldeb staff cyson yw:

Caerfyrddin
Abertawe
Castell Nedd
Penybont ar Ogwr
Caerdydd x 2
Casnewydd
Y Fenni
Aberystwyth (rhan amser)
Caergybi
Bangor
Llandudno
Wrecsam Cyffredinol
Caerffili
Pontypridd

- 2.10 Gofynnwyd i Weinidogion Cymru a yw cyhoeddiadau sain gan Trafnidiaeth Cymru ar orsafoedd rheilffordd eraill yng Nghymru yn cael eu gwneud yn ddwyieithog gyda'r Gymraeg yn gyntaf.
- 2.11 Yn ôl yr ymateb, mae Trafnidiaeth Cymru yn rheoli 248 gorsaf reilffordd ac mae 223 o'r rhain yng Nghymru. O'r 223 gorsaf, mae gan 81 o'r rhain gyhoeddiadau uniaith Saesneg ac mae gan 142 Systemau Gwybodaeth Cwsmeriaid sy'n gwbl ddwyieithog, gyda'r Gymraeg yn gyntaf.
- 2.12 Gofynnwyd hefyd a oes unrhyw gynlluniau mewn lle i sicrhau y bydd cyhoeddiadau byw ac wedi eu recordio yn cael eu gwneud yn Gymraeg gan Drafnidiaeth Cymru ar orsafoedd rheilffordd dan eu gofal.
- 2.13 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru y bydd CIS (Sgriniau Gwybodaeth Cwsmeriaid) sy'n eiddo i Drafnidiaeth Cymru yn cael ei uwchraddio mewn sefyllfaoedd ble mae oes y caledwedd wedi dod i ben, neu os nad yw'n gweithio gyda'r cais testun i

leferydd. Bydd hyn yn galluogi arddangos a chyhoeddi gwybodaeth yn ddwyieithog i gwsmeriaid gyda'r Gymraeg yn gyntaf.

- 2.14 Fe wnaethant hefyd esbonio eu bod wedi gofyn am gyllideb a rhaglen waith er mwyn dechrau adnewyddu systemau CIS ar gyfer arfordir y gogledd fel rhan o'n cynllun gwella gorsafoedd bydd y wybodaeth yma yn cael ei gadarnhau erbyn blwyddyn ariannol 2023-24.
- 2.15 Yn ôl Gweinidogion Cymru, bydd sgriniau gweledol yng ngorsafoedd y gogledd yn cael eu disodli gan ddefnyddio stoc presennol o bob rhan o'r rhwydwaith er mwyn lleihau'r amser aros.
- 2.16 Fe wnaeth Gweinidogion Cymru esbonio hefyd y bydd Trafnidiaeth Cymru yn sicrhau y bydd unrhyw CIS sy'n eiddo i Network Rail ar orsafoedd a reolir gan Trafnidiaeth Cymru (ac sydd i fod i gael ei ddisodli neu ei uwchraddio) yn gweithio gyda'r cais testun i lefaredd.
- 2.17 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru eu bod am ymchwilio i ffyrdd o gefnogi eu staff yn yr orsaf gyda hyfforddiant a chefnogaeth Gymraeg tra eu bod yn aros am benderfyniad ar y gyllideb a'r amserlenni sy'n gysylltiedig â disodli'r cyhoeddiadau awtomatig.
- 2.18 Fe ofynnwyd i Weinidogion Cymru esbonio pa drefniadau sydd ar waith i sicrhau eich bod yn cydymffurfio â safon 87 mewn gorsafoedd rheilffordd gan gynnwys unrhyw ganllawiau neu hyfforddiant i staff.
- 2.19 Fe wnaeth y sefydliad esbonio bod angen uwchraddio'r gorsafoedd gyda'r gallu i droi testun i leferydd, fel arall bydd yn rhaid gwneud cyhoeddiadau byw mewn gorsafoedd er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â safon 87.
- 2.20 Fe esboniodd y sefydliad bod eu staff yn hynod gefnogol ac yn parchu'r dyletswyddau sy'n cael eu hamlinellu yn Mesur y Gymraeg, y cwsmeriaid sy'n byw yng Nghymru neu'n ymweld â'r wlad, a'u bod yn deall y cyfrifoldebau sydd arnynt fel corff cyhoeddus sy'n gweithredu yng Nghymru.
- 2.21 Wrth gyflwyno tystiolaeth fe esboniodd Gweinidogion Cymru bod Trafnidiaeth Cymru yn darparu llwybrau gwahanol i staff ddysgu Cymraeg er enghraifft gall staff y rheilffyrdd wneud cais am gronfa ddysgu'r undeb.
- 2.22 Maent hefyd yn cynnig "Cymraeg Gwaith" rhaglen am ddim sydd wedi'i chynllunio i gryfhau sgiliau Cymraeg yn y gweithle sy'n cael ei hariannu gan Lywodraeth Cymru ac sydd wedi cael ei datblygu gan y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol. Mae'r cwrs yn dysgu Cymraeg sylfaenol sy'n addas i'w ddefnyddio yn y gweithle er mwyn gallu cyfarfod a chyfarch gan ddefnyddio ymadroddion Cymraeg, ymateb i ymholiadau cychwynnol yn y Gymraeg, trosglwyddo galwyr i siaradwyr Cymraeg eraill sy'n gallu helpu ymhellach a chychwyn a diweddu sgwrs neu gyfarfod yn Gymraeg.
- 2.23 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru bod tîm Dysgu a Datblygu Trafnidiaeth Cymru yn gweithio gyda Choleg Caerdydd a'r Fro ac maent yn annog eu staff i fynd at y tîm gydag unrhyw ofynion dysgu e.e. os oes unrhyw un yn dymuno dilyn cymhwyster TGAU neu debyg yn y Gymraeg neu am ddilyn dosbarthiadau

rheolaidd neu angen adnoddau. Rhannwyd canllaw defnydd achlysurol o'r Gymraeg i staff yn ddiweddar.

- 2.24 Yn ôl Gweinidogion Cymru maent wedi datblygu llyfryn bach ymadroddion i'w ddosbarthu yn 2023 i staff sy'n wynebu cwsmeriaid. Fe esboniodd Gweinidogion Cymru bod gan Trafnidiaeth Cymru raglen newid diwylliannol ac ymddygiadol o'r enw Customer First a fydd yn caniatáu iddynt wrando ar eu cwsmeriaid a'u cydweithwyr. Drwy gasglu adborth cydweithwyr, cyfeirio pobl i gael atebion, cynnal gweithdai a chymunedau. Y gobaith yn ôl Trafnidiaeth Cymru yw y byddant yn dod i ddeall beth yw'r rhwystrau, yr hyn sydd angen i ni ei wneud i ddarparu'r gwasanaeth y mae eu cwsmeriaid yn ei haeddu.
- 2.25 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru eu bod wedi cyflogi 6 aelod o staff sy'n siarad Cymraeg i'r ystafell reoli newydd yn ddiweddar. Byddant yn ateb galwadau pwynt cymorth, galwadau brys mewn lifftiau, a'r pwyntiau cymorth sydd ar gael mewn rhai cyfleusterau toiledau. Byddant hefyd yn cyfieithu negeseuon gweithredol i wneud yn siŵr bod yr arwyddion Cymraeg ar drenau ac mewn gorsafoedd yn gywir.
- 2.26 Yn ôl yr ymateb i'r hysbysiad tystiolaeth fe gynhaliwyd y cyfweiliadau ar gyfer y swyddi yma yn Gymraeg a Saesneg ac maent ymhlith y cyntaf i fod yn rolau gweithredol lle rhestrir sgiliau iaith Gymraeg fel meini prawf "hanfodol". Fe esboniwyd hefyd eu bod yn bwriadu hysbysebu rolau mewn gorsafoedd gyda sgiliau Cymraeg fel rhai hanfodol yn y dyfodol. Fodd bynnag, fe wnaeth y sefydliad nodi bod trosiant staff yn isel felly gallai cael aelodau newydd o staff gyda galluedd iaith Gymraeg gymryd amser. Fe esboniodd Gweinidogion Cymru os oes unigolyn angen sgwrsio yn Gymraeg mewn gorsaf, y gallent ddefnyddio'r pwynt cymorth neu ffonio cysylltiadau cwsmeriaid pan mae gwasanaeth Cymraeg ar gael.

3 Cydymffurfiaeth â safon 87: Aseiad, canfyddiadau a dyfarniad

Geiriad y safon

- 3.1 Dyma'r safon fel y mae'n ymddangos yn yr hysbysiad cydymffurfio a roddwyd i Weinidogion Cymru:

Safon 87

Pan fyddwch yn cyhoeddi neges dros system annerch gyhoeddus, rhaid ichi wneud y cyhoeddiad hwnnw yn Gymraeg, ac os yw'r cyhoeddiad yn cael ei wneud yn Gymraeg ac yn Saesneg, rhaid i'r cyhoeddiad gael ei wneud yn Gymraeg yn gyntaf.

Rhaid cydymffurfio â safon 87 ymhob amgylchiad, ac eithrio

- pan fo'r neges dros system annerch gyhoeddus yn cael ei chyhoeddi tu allan i Gymru.
- Cyhoeddiadau Twnnel Brys

Rhaid cydymffurfio â'r safon hon mewn perthynas â negeseuon Cymraeg drwy gyfrwng y system wybodaeth i deithwyr BTROS ar drenau gwasanaeth Cymru a'r Gororau erbyn 1 Ebrill 2025; a negeseuon argyfwng cyfrwng Cymraeg byw ar system gwybodaeth i deithwyr a chwsmeriaid (h.y. negeseuon ar drenau a mewn gorsafoedd trên) erbyn 1 Ebrill 2022.

Dyddiad gosod: 30/03/2016

Dehongliadau

- 3.2 Ni cheir unrhyw ddehongliad pellach o safon 87 yn Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015.

- 3.3 Mae Cod Ymarfer Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 yn nodi ym mharagraffau 4.21.1 i 4.21.4 wrth drafod beth yw gofynion safon 87:

4.21.1 Rhaid i gorff sicrhau bod pob neges a wneir dros system annerch gyhoeddus yn cael ei gwneud yn Gymraeg, ac yn Gymraeg yn gyntaf os caiff ei gwneud yn Saesneg hefyd.

4.21.2 Mae'r term yn cynnwys unrhyw gyhoeddiad a wneir at sylw'r cyhoedd drwy ddefnydd offer sain gan y corff.

4.21.3 Mae unrhyw gyhoeddiadau a wneir at sylw'r gweithle yn ddarostyngedig i safon 144. Gall rheiny gynnwys, er enghraifft, pan fo neges yn cael ei chyhoeddi at sylw'r cyhoedd a'r gweithle e.e. neges sy'n cyfarwyddo pawb yn yr adeilad i adael mewn achos o argyfwng. Mewn achos felly, bydd y ddwy safon yn berthnasol.

4.21.4 Gallai enghreifftiau o gyhoeddiadau fyddai'n berthnasol i'r safon hon gynnwys: - cyhoeddiadau mewn lifftiau yn adeiladau'r corff sy'n agored i'r cyhoedd - cyhoeddiadau ar gerbydau (fel lori casglu sbwriel sy'n rhybuddio bod y cerbyd yn mynd yn ôl)

neges dros seinydd mewn digwyddiad neu gyfarfod cyhoeddus (e.e. neges sy'n nodi bod perfformiad ar fin dechrau), neu

negeseuon dros uchel seinydd o fewn adeiladau'r corff (e.e. neges sy'n cyfarwyddo aelod o'r cyhoedd i ddod at y dderbynfa).

Gofynion y safon

- 3.4 Mae safon 87 yn ei gwneud hi'n ofynnol i gorff sicrhau bod pob neges a wneir dros system annerch gyhoeddus yn cael ei wneud yn Gymraeg, ac yn Gymraeg yn gyntaf os caiff ei wneud yn Saesneg hefyd.
- 3.5 Mae eithriadau perthnasol wedi eu cynnwys yn hysbysiad cydymffurfio Gweinidogion Cymru.

Ystyried cydymffurfiaeth â'r safon

- 3.6 Cysylltodd dau achwynydd gyda mi gan nad oedd y cyhoeddiadau sain ar orsaf Bangor yn ddwyieithog. Cadarnhaodd Gweinidogion Cymru bod hynny'n gywir a bod y mwyafrif y cyhoeddiadau cael eu gwneud gan yr aelodau staff sy'n bresennol yn swyddfa plattform yr orsaf ar hyn o bryd. Esboniwyd hefyd, nad yw bob amser yn bosib cael aelod o staff sy'n siarad Cymraeg i staffio'r gorsafoedd.
- 3.7 Fe wnaeth y sefydliad esbonio hefyd bod Sgriniau Gwybodaeth Cwsmeriaid cyhoeddiadau gweledol a sain mewn gorsafoedd rhwng Caergybi, Cyffordd Llandudno a Fflint yn brin o ddarpariaeth ddwyieithog. Rwy'n deall bod y feddalwedd ar gael yn gwbl ddwyieithog ond gan bod oes y caledwedd wedi dod i ben nid oes modd gwneud cyhoeddiadau yn ddwyieithog.
- 3.8 Fe esboniodd Gweinidogion Cymru bod cyhoeddiadau yn cael eu gwneud yn Gymraeg yn gyntaf mewn 142 o orsafoedd sydd o dan eu gofal, ond yn Saesneg y unig mewn 81 gorsaf. Mae gan Weinidogion Cymru fwriad i uwchraddio sgriniau gwybodaeth er mwyn gallu gwneud cyhoeddiadau yn ddwyieithog gyda'r Gymraeg yn gyntaf ac wedi ei gwneud cais am gyllid i wneud y gwaith. Fe esboniwyd hefyd y bydd swyddi perthnasol mewn gorsafoedd yn cael eu hysbysu gyda'r Gymraeg yn hanfodol pan fydd swyddi yn dod yn wag.
- 3.9 Tra fy mod yn derbyn bod Gweinidogion Cymru wedi mabwysiadu systemau sain sy'n hen a'u bod yn cymryd camau tuag at gydymffurfiaeth, nid yw'r sefyllfa fel ag y profodd yr achwynwyr yn cydymffurfio gyda safonau'r Gymraeg.
- 3.10 Er mwyn cydymffurfio gyda safon 87 mae'n rhaid i bob cyhoeddiad sain ar drenau a gorsafoedd sydd o dan gyfrifoldeb Gweinidogion Cymru gael eu gwneud yn Gymraeg yn gyntaf. Mae hynny yn cynnwys cyhoeddiadau llafar byw a wneir gan y staff ar y trenau ac yn y gorsafoedd a chyhoeddiadau wedi eu recordio o flaen llaw.
- 3.11 Er bod y trefniadau gan y sefydliad i wella'r systemau sain, mae'r wybodaeth dderbyniwyd gan yr achwynwyr a'r sefydliad yn cadarnhau nad oedd Gweinidogion Cymru yn cydymffurfio gyda safon 87 wrth wneud cyhoeddiadau sain yng ngorsaf Bangor.

Canfyddiadau

- 3.12 Mae safon 87 yn gofyn i Weinidogion Cymru sicrhau bod cyhoeddiadau dros systemau annerch cyhoeddus yn cael eu gwneud yn Gymraeg a bod y Gymraeg i'w chlywed gyntaf.
- 3.13 Cysylltodd dau achwynydd gyda mi i ar ôl clywed cyhoeddiadau sain Saesneg yn unig yng ngorsaf Bangor. Cadarnhaodd Gweinidogion Cymru nad oedd y cyhoeddiadau sain ar yr orsaf yn cael eu gwneud yn Gymraeg.
- 3.14 Gan nad oedd y cyhoeddiadau sain a wnaed dros y systemau annerch cyhoeddus yng ngorsaf Bangor yn cael eu gwneud yn Gymraeg, rwyf yn dyfarnu fod Gweinidogion Cymru wedi methu â chydymffurfio â safon 87 yn yr achos yma.

Dyfarniad a fu methiant i gydymffurfio â safon 87

- 3.15 Rwy'n dyfarnu fod Gweinidogion Cymru wedi methu â chydymffurfio â safon 87 yn yr achos yma ar y sail nad oedd y cyhoeddiadau sain a wnaed ar orsaf Bangor yn cael eu gwneud yn Gymraeg.

Gweithredu pellach

- 3.16 Mae adran 77 Mesur y Gymraeg yn caniatáu i mi weithredu ymhellach lle bu methiant.
- 3.17 Yn achos fy nyfarniad fod Gweinidogion Cymru wedi methu â chydymffurfio â safon 87, byddaf yn gweithredu ymhellach at y diben o atal y methiant i gydymffurfio rhag parhau.
- 3.18 Mae manylion y gweithredu pellach isod.

Safon 87: Gofyniad i baratoi cynllun gweithredu yn unol ag adran 77 Mesur y Gymraeg

Rwy'n ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru i baratoi cynllun gweithredu drafft at y diben o sicrhau fod Gweinidogion Cymru yn cydymffurfio â gofynion safon 87 wrth wneud cyhoeddiadau sain mewn gorsafoedd sydd o dan eu cyfrifoldeb.

Rhaid i'r cynllun gweithredu drafft gynnwys y wybodaeth ganlynol:

- Disgrifiad o bob un o'r camau y bydd Gweinidogion Cymru y neu cymryd i sicrhau bod cyhoeddiadau sain mewn gorsafoedd yn cydymffurfio â safon 87
- Pwy fydd yn gyfrifol ac yn atebol am gymryd pob un o'r camau (gan gynnwys unrhyw gerrig milltir)
- Yr adnoddau (eg cyllid / staff / hyfforddiant) sydd eu hangen i gyflawni pob un o'r camau.

Dylai'r cynllun gweithredu gynnwys camau i sicrhau—

- bod Gweinidogion Cymru yn cynnal awdit o'r holl systemau sain ar orsafoedd i asesu a ydynt yn cydymffurfio â gofynion safon 87,
- bod Gweinidogion Cymru yn cydymffurfio yn llawn gyda gofynion safon 87 wrth wneud cyhoeddiadau sain ar orsafoedd sydd o dan eu cyfrifoldeb o fewn **9 mis** o ddyddiad cymeradwyo'r cynllun gweithredu.

Amserlen:

Rhaid i Weinidogion Cymru lunio drafft cyntaf o'r cynllun gweithredu a rhoi'r drafft hwnnw i'r Comisiynydd o fewn **3 mis** o ddyddiad cyhoeddi dyfarniad terfynol y Comisiynydd.

Diweddariad

3.19 Ar ôl derbyn copi o'r adroddiad arfaethedig fe ddarparodd Gweinidogion Cymru ddiweddariad ynglŷn â'r gwaith sydd ar fynd o ran cyhoeddiadau mewn gorsafoedd. Rydym yn croesawu'r diweddariad yma, ac yn falch o ddeall bod y gwaith ar fynd.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Hysbysiad penderfynu

At: Gweinidogion Cymru

Rhif achos: CS1044 a CS1064

Dyddiad: 06/04/2023

Dyfarniad

Yn sgil derbyn cwyn gan aelod o'r cyhoedd, cynhaliais ymchwiliad dan adran 71 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 er mwyn dyfarnu a fu methiant gan Weinidogion Cymru i gydymffurfio ag un neu fwy o safonau'r Gymraeg y mae dan ddyletswydd i gydymffurfio â hwy.

Mae'r safonau oedd yn berthnasol i'r ymchwiliad fel a ganlyn:

Safon 87

Pan fyddwch yn cyhoeddi neges dros system annerch gyhoeddus, rhaid ichi wneud y cyhoeddiad hwnnw yn Gymraeg, ac os yw'r cyhoeddiad yn cael ei wneud yn Gymraeg ac yn Saesneg, rhaid i'r cyhoeddiad gael ei wneud yn Gymraeg yn gyntaf.

Rhaid cydymffurfio â safon 87 ymhob amgylchiad, ac eithrio

- **pan fo'r neges dros system annerch gyhoeddus yn cael ei chyhoeddi tu allan i Gymru.**
- **Cyhoeddiadau Twnnel Brys**

Rhaid cydymffurfio â'r safon hon mewn perthynas â negeseuon Cymraeg drwy gyfrwng y system wybodaeth i deithwyr BTROS ar drenau gwasanaeth Cymru a'r Gororau erbyn 1 Ebrill 2025; a negeseuon argyfwng cyfrwng Cymraeg byw ar system gwybodaeth i deithwyr a chwsmeriaid (h.y. negeseuon ar drenau a mewn gorsafoddd trên) erbyn 1 Ebrill 2022.

Dyddiad gosod: 30/03/2016

Dyfnaf fod Gweinidogion Cymru wedi methu cydymffurfio â safon 87.

Sail fy nyfarniad yw nad oedd y cyhoeddiadau sain a wnaed ar orsaf Bangor yn cael eu gwneud yn Gymraeg.

Gweithredu pellach

Yn unol ag adran 77 Mesur y Gymraeg rwyf wedi penderfynu gweithredu ymhellach [at y diben o atal y methiant rhag parhau neu gael ei ailadrodd.

Mae manylion y gweithredu pellach isod.

Safon 87: Gofyniad i baratoi cynllun gweithredu yn unol ag adran 77 Mesur y Gymraeg

Rwy'n ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru i baratoi cynllun gweithredu drafft at y diben o sicrhau fod Gweinidogion Cymru yn cydymffurfio â gofynion safon 87 wrth wneud cyhoeddiadau sain mewn gorsafoedd sydd o dan eu cyfrifoldeb.

Rhaid i'r cynllun gweithredu drafft gynnwys y wybodaeth ganlynol:

- Disgrifiad o bob un o'r camau y bydd Gweinidogion Cymru y neu cymryd i sicrhau bod cyhoeddiadau sain mewn gorsafoedd yn cydymffurfio â safon 87
- Pwy fydd yn gyfrifol ac yn atebol am gymryd pob un o'r camau (gan gynnwys unrhyw gerrig milltir)
- Yr adnoddau (eg cyllid / staff / hyfforddiant) sydd eu hangen i gyflawni pob un o'r camau.

Dylai'r cynllun gweithredu gynnwys camau i sicrhau—

- bod Gweinidogion Cymru yn cynnal awdit o'r holl systemau sain ar orsafoedd i asesu a ydynt yn cydymffurfio â gofynion safon 87,
- bod Gweinidogion Cymru yn cydymffurfio yn llawn gyda gofynion safon 87 wrth wneud cyhoeddiadau sain ar orsafoedd sydd o dan eu cyfrifoldeb o fewn **9 mis** o ddyddiad cymeradwyo'r cynllun gweithredu.

Amserlen:

Rhaid i Weinidogion Cymru lunio drafft cyntaf o'r cynllun gweithredu a rhoi'r drafft hwnnw i'r Comisiynydd o fewn **3 mis** o ddyddiad cyhoeddi dyfarniad terfynol y Comisiynydd.

Hawl i apelio i Dribiwnlys y Gymraeg

Pan fo'r Comisiynydd wedi dyfarnu na fu methiant i gydymffurfio â safon, gall yr achwynydd apelio i Dribiwnlys y Gymraeg. Pan fo'r Comisiynydd yn wedi dyfarnu bod person wedi methu â chydymffurfio â gofyniad perthnasol, gall y person hwnnw apelio i Dribiwnlys y Gymraeg. Yn ogystal, pan fo'r Comisiynydd wedi penderfynu cymryd camau gorfodi mewn cysylltiad â methiant, gall Gweinidogion Cymru apelio i Dribiwnlys y Gymraeg ar y sail fod y camau gorfodi'n afresymol neu'n anghymesur. Ceir rhagor o wybodaeth am y broses yn y daflen amgaeedig, ac ar wefan y Tribiwnlys.

Canlyniadau peidio cydymffurfio â gofyniad mewn hysbysiad penderfynu

Os yw Gweinidogion Cymru yn methu â chydymffurfio ag unrhyw ofyniad yn yr hysbysiad penderfynu hwn, caiff y Comisiynodd wneud cais i lys sirol am orchymyn yn ei gwneud yn ofynnol iddynt gydymffurfio.